

Dorota Bednarczyk

Biblioteka Sejmowa/Archiwum Sejmu

dorota.bednarczyk@sejm.gov.pl

Danuta Murzynowska

Biblioteka Sejmowa

danuta.murzynowska@sejm.gov.pl

Joanna Potęga

Biblioteka Główna Akademii Pedagogiki Specjalnej

jpotega@aps.edu.pl

„Tylko publiczne przetrwają” – wybrane przykłady aktywności bibliotek publicznych

Streszczenie: Artykuł jest efektem refleksji na temat roli i pozycji bibliotek publicznych w różnych sferach życia społecznego, kulturalnego i edukacyjnego kraju ze szczególnym uwzględnieniem ich szerokiej działalności na tych polach. Intencją autorek jest pokazanie zarówno przejawów dobrych praktyk, kreatywnych rozwiązań i innowacyjnych projektów, jak też podkreślenie profesjonalizmu, dalekowzroczności i interdyscyplinarności personelu bibliotecznego, który czyni z przestrzeni bibliotecznej miejsce wyjątkowe, przyciągające użytkowników z różnych grup społecznych i wiekowych.

Słowa kluczowe: biblioteki publiczne, czytelnictwo, integracja społeczna, cyfrowe kompetencje

Wprowadzenie

Czy biblioteki publiczne przeżywają renesans? Taka opinia pojawiła się kilka lat temu w mediach i nawiązywała do badań opublikowanych przez pracownię analityczną Gallupa. Badania wykazały, że *dorośli mieszkańcy USA w 2019 r. przeciętnie odwiedzili biblioteki publiczne 10 razy. To o ponad dwa razy więcej niż byli w kinie czy w muzeum albo w kasynie* (Biblioteki publiczne..., 2020). Czy w polskich realiach sytuacja jest podobna? Czy polskie biblioteki odżywają, czy raczej dominują mroczne wizje niedofinansowania, zamykania placówek, spadku czytelnictwa i ogólnej depresji bibliotekarskiej? Prawda zazwyczaj leży pośrodku, ale jedno jest pewne, działalność polskich bibliotek publicznych, a precyzyjnie mówiąc bibliotekarzy, jest imponująca i daje niezliczone przykłady inwencji, kreatywności i doskonałej koegzystencji ze środowiskiem lokalnym. I o takich przykładach chcielibyśmy napisać. Z konieczności będzie to bardzo skrótowe ujęcie wybranych inicjatyw, o wielu ze wszech miar godnych uznania nie uda nam się wspomnieć. Ograniczone ramy artykułu zmuszają do wyboru, którego kryteria są bardzo subiektywne, choć po części oparte na przejawach aktywności instytucji biorących udział w ogólnopolskich projektach, konkursach i rankingach branżowych, takich jak „Tydzień Bibliotek” czy „Mistrz Promocji Czytelnictwa”. Piszemy z punktu widzenia zarówno użytkownika, którego zafascynowała szeroka oferta działań danej instytucji i jej odzew w środowisku lokalnym, jak i, a może przede wszystkim, bibliotekarza reprezentującego środowisko bibliotek naukowych, których misja i zadania w wielu aspektach różnią się od siostrzanych instytucji. Pragniemy wyrazić nasze uznanie i zapewnić, że doceniamy i podziwiamy społeczne zaangażowanie, profesjonalizm i wszechstronność środowiska bibliotek publicznych.

Literatura dotycząca bibliotek publicznych jest bardzo bogata w analizy, statystyki, artykuły traktujące o roli, znaczeniu, funkcjach i osiągnięciach tej części bibliotekarstwa. Problematyka jest szeroka i różnorodna, ale cel naszego artykułu jest bardziej pragmatyczny – pragniemy pokazać realne przykłady, jak pomysłowość i profesjonalizm środowiska bibliotekarskiego przekłada się na widoczne owoce w postaci wsparcia dla mieszkańców i odgrywania znaczącej roli zarówno w promocji czytelnictwa, jak i integracji społecznej czy oferty kulturalno-edukacyjnej.

W epoce przekształceń wywołanych zmianami technologicznymi i potrzebami społeczeństwa informacyjnego nastąpiły istotne zmiany w bibliotekarstwie zarówno w bibliotekach naukowych, jak i publicznych. Te drugie przyjęły rolę centrum i przestrzeni dla lokalnego życia kulturalnego, tak zwanego trzeciego miejsca, które integruje, łączy i staje się dostępne dla wszystkich. Nie sposób przecenić inkluzywnej roli bibliotek i ich wkładu dla rozwoju społeczności lokalnej.

Biblioteki publiczne w podobny sposób określają swoją misję jako bycie powszechną, publiczną instytucją kultury, której celem jest *odpowiadanie na kulturalne i informacyjne potrzeby lokalnej społeczności. Wyznajemy zasadę złotego środka – nie zapominając o tradycji, dostosowujemy ofertę do wymogów współczesności. W przyjaznej atmosferze, odwiedzający nas mogą korzystać z pomocy profesjonalnego zespołu bibliotekarzy, jak również z bogatych zasobów bibliotecznych, ze szczególnym uwzględnieniem regionalistów* (O nas, 2024b).

Z założenia tego wynika eklektyczna natura bibliotek. Stają się one hybrydą złożoną z instytucji kultury (tworzącej kulturę i oferującej dostęp do jej dóbr) oraz instytucji, która łączy nowoczesność i pamięć zbiorową, pozwala w ten sposób odnaleźć się, zakotwiczyć w szybko zmieniającym się świecie. Przyjazna atmosfera oznacza nie tylko przyjaznych, uprzejmych bibliotekarzy, ale także przynależność do społeczności skupionej wokół biblioteki, która dzięki budowaniu więzi nie wyklucza, a wspiera, wzmacnia, aktywizuje. Wszystko to służy kilku celom, wśród których dominują: promowanie czytelnictwa jako praktyki kulturowej, tworzenie więzi społecznych, wspieranie w radzeniu sobie z technologią, odnalezienie się w usieciowionym społeczeństwie, zwalczanie dezinformacji. Im więcej potrzeb społecznych biblioteczne działania są w stanie zaspokoić, tym mocniejsza staje się rola biblioteki i tym więcej znaczy ona dla ludzi z niej korzystających.

Kierując się rodzajem aktywności, w jakie angażuje się środowisko bibliotek publicznych wyróżniłyśmy trzy sfery działania: 1. Czytelnictwo i edukacja czytelnicza, 2. Inkluzywność i tworzenie więzi, 3. Cyfrowe współuczestnictwo, cyfrowe kompetencje, społeczeństwo wiedzy. Nasz subiektywny „katalog” obejmuje przede wszystkim biblioteki powiatowe, gminne i z małych miejscowości, przez to mniej znane, często niedocenione, a wielokrotnie dające przykład wspaniałej działalności kulturowej w regionie. Podział według tematyki realizowanych projektów, który przyjęliśmy jest bardzo umowny, albowiem każda z bibliotek działa na różnych obszarach. Wybierając jeden z profili działalności, kwalifikujemy daną bibliotekę do wybranych przez nas zakresów tematycznych, jednocześnie uzupełniamy opis instytucji także o inne jej działania, by obraz był pełniejszy.

Czytelnictwo i edukacja czytelnicza

Poziom czytelnictwa stanowi wielką troskę bibliotekarzy, których profesja w oczywisty sposób predestynuje do działań w tym obszarze. Prosta logika wskazuje – im więcej ludzi czyta, tym większa jest możliwość, że skorzystają z księgozbioru biblioteki, a tym samym potwierdzą potrzebę istnienia tych

instytucji. Wszyscy pragniemy być potrzebni, ale w tym wypadku chodzi o sprawy fundamentalne, choć bardzo przyziemne, czyli o pieniądze. Tylko instytucja, która odpowiada na zapotrzebowanie społeczne jest w stanie zdobyć fundusze na swoją działalność i ma szansę być docenioną przez decydentów, choć jak wiemy z tym bywa różnie. Jednak nie jest naszym celem narzekanie, a przeciwnie, wyrażenie podziwu i uznania dla tych, którzy potrafią wybić się ponad przeciętność.

Liczne projekty promujące czytelnictwo i kulturę realizowane są przez biblioteki głównie dzięki grantom i programom celowym, finansowanym przez państwo, organizacje europejskie, branżowe i inne instytucje współpracujące ze środowiskiem bibliotekarskim.

W pierwszym rzędzie należy wymienić „Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa” (NPRC) – jego ostatnia edycja obejmuje lata 2021–2025. Operatorami budżetu NPRC są Biblioteka Narodowa, Instytut Książki, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Narodowy Instytut Kultury. Działania bibliotek, które uzyskały dofinansowanie w ramach tego programu skupiają się w kilku obszarach: organizowanie konkursów na oddolne inicjatywy mieszkańców i realizowanie wybranych z nich; diagnozowanie potrzeb i potencjału kulturotwórczego lokalnej społeczności; projekty edukacyjno-animacyjne, współpraca, partnerstwo i współdziałanie z innymi organizacjami czy instytucjami; rozwój kompetencji zawodowych personelu biblioteki. Wspomniany Instytut Książki przy finansowaniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego organizuje jeden z większych ogólnopolskich projektów czytelniczych „Mała książka – wielki człowiek”. W ramach projektu biblioteki realizują szereg wydarzeń i konkursów dla najmłodszych użytkowników, przewidziana jest też „czytelnicza wyprawka” dla nowych, kilkuletnich czytelników.

Promowanie czytelnictwa odbywa się za pośrednictwem różnych kampanii społecznych, w których żywo partycypują biblioteki publiczne. Jedną z nich jest zapoczątkowane w 2012 roku „Narodowe czytanie” – polska akcja społeczna propagująca znajomość literatury narodowej, w której obszerne fragmenty dzieł odczytywane są publicznie, również w środkach masowego przekazu. Dużą popularność zyskała także kampania „Cała Polska czyta dzieciom”, zainicjowana przez fundację o tej samej nazwie, która ruszyła w 2001 r. i od tego czasu nieprzerwanie realizuje kolejne przedsięwzięcia.

Warto przywołać zwłaszcza te, w których żywo partycypują biblioteki. Należą do nich: „Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom”, „Konkurs Literacki im. Astrid Lindgren”, „Wychowanie przez Czytanie”, „Mądrzy Cyfrowi” (realizowany przy wsparciu Google.org), „Rodzinne Czytanie”, eduprogram „Ocalmy Świat” i „Lider(ka) kampanii Cała Polska czyta dzieciom”. Wszystkie wymienione inicjatywy realizowane są między innymi w bibliotekach publicznych, a przykładów dobrych praktyk w tym zakresie także nie brakuje. Na wyróżnienie zasługuje wiele bibliotek, wybrane przez nas przykłady są zaledwie skromną ilustracją siły i zaangażowania bibliotekarzy.

Za przykład niech posłużą działania proczytelnicze Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bychawie, kierowanej od 2009 r. przez Barbarę Cywińską, absolwentkę pilotażowej edycji programu „Kieruj w dobrym stylu” i Bibliotekarza Roku 2014 w województwie lubelskim, która z zaangażowaniem rozwija aktywność biblioteki. O swoim zespole mówi: *Gdyby wszystkich nas połączyć w jedną osobę, to powstałby idealny bibliotekarz... bo każdy z nas (...) ma jakiś inny, swój własny, indywidualny zbiór cech, styl działania, każdy też ma inną grupę zaprzyjaźnionych czytelników...* (Domaradzka, 2015). Dbając o promocję i popularyzację działań w środowisku, bibliotekarze od lat współpracują z lokalną

gazetą: *W każdym niemal numerze pojawia się artykuł o bibliotece, jej działaniach itp. Mamy też dobry kontakt z innymi regionalnymi mediami, o który zabiegaliśmy.*

Jako beneficjent „Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa” w 2023 r. bychawska biblioteka zorganizowała konkurs na oddolne inicjatywy mieszkańców. Dofinansowano wszystkie zgłoszone propozycje, wśród nich „Wesołe Pisarki – wielopokoleniową grupę w wieku 16–70 lat”. Inicjatywa obejmowała happeningi promujące czytelnictwo (rozmowy z mieszkańcami, rozdawanie gadżetów), a podczas nich „Ring literacki” z udziałem lubelskiej pisarki Moniki A. Oleksy i lokalnej twórczyni Jadwigi Grzesiak oraz Literacką Rewię Mody, podczas której przebierano się za postacie reprezentujące różne gatunki literackie. Happeningi poprzedził warsztat krawiecki, podczas którego uszyto pelerynki z hasłami związanymi z literaturą, zachęcającymi do czytania, a także stworzono własny baner.

Kolejna inicjatywa „Słowiańskie korzenie” adresowana była do lokalnych pasjonatów tematyki słowiańskiej i obejmowała piknik, warsztaty i wykłady. Dla miłośników muzyki i śpiewu w ramach projektu „Pasjonaci kultury” przeprowadzono warsztat śpiewu chóralnego, połączonego tematyką z literaturą. Towarzyszyła temu prezentacja książek z motywami muzycznymi oraz koncert. Z kolei inicjatywa „Wkręcamy do czytania i śpiewu” obejmowała organizację festynów i konkursów literackich oraz akcję zbierania książek dla dzieci. Miały także miejsce warsztaty kulinarne z pieczeniem literackich ciasteczek według przepisów w wierszowanej formie, które następnie ładnie zapakowane służyły jako małe upominki dla zaangażowanych w akcję zbierania książek.

Ostatnia inicjatywa to inscenizacja nadania Bychawie przywileju lokacyjnego przez Zygmunta Starego, która odbyła się w ruinach zamku. Wydarzenie poprzedził konkurs na utwór literacki poświęcony Bychawie – „Literackie Inspiracje Bychawskich Samorządowców”. Powstałe utwory zostały zaprezentowane podczas wydarzenia w ruinach zamku. Imprezie towarzyszyła wystawa literatury regionalnej oraz, zgodnie z legendą, Biała Dama. Na zakończenie odbył się koncert lokalnej kapeli ludowej i wspólne ognisko.

Bychawska biblioteka uczestniczy także w projekcie „Mała książka – wielki człowiek”, obdarowując książkowymi prezentami nowych, kilkuletnich czytelników. Dodatkowo fotografie obdarowanych maluchów wraz z opiekunami zamieszczane są w mediach społecznościowych, co przyczynia się do promocji akcji i stanowi wyróżnienie dla dzieci. Kontakt z literaturą stanowić może zachętę do spróbowania swoich pisarskich sił. Biblioteka w Bychawie wyszła naprzeciw tym potrzebom i od 2017 r. organizuje warsztaty pisarskie w ramach Bychawskiej Szkoły Pisania. Warsztaty prowadzi lubelska pisarka, blogerka i eseistka M.A. Oleksa, a uczestnicy reprezentują rozległy przedział wiekowy od 18 do 70 lat. Promocji czytelnictwa służą też spotkania autorskie, zajęcia literacko-plastyczne, konkursy (np. na recenzję), wystawy i cały szereg różnorodnych zajęć interdyscyplinarnych. Wyjątkową popularnością cieszy się projekt łączący literaturę i kulinaria, nieprzerwanie realizowany od 2007 r. – „Danie dla Mola”. Każdy czytelnik może zgłosić swój ulubiony opis potrawy z literatury pięknej, a następnie, podczas imprezy finałowej, podsumowującej i zamykającej literacko-kulinary konkurs, która odbywa się przy współudziale zaprzyjaźnionych restauracji, opisy są przywoływane, a potrawy przyrządzane, o ile da się je przyrządzić. Dyrektor przyznaje: *To jest też fenomen wręcz, bo naszym czytelnikom i mieszkańcom pomysł bardzo się spodobał. Nawet tym, których czytanie nie bawi i na co dzień nie deklarują miłości do książek. Na nasze wydarzenie i tak przychodzą, i przekonują się, że literaturę da się smakować własnym językiem*

i podniebieniem, i że jest to bardzo przyjemne (Domaradzka, 2015). Projekty biblioteki w Bychawie imponują rozmachem i skalą, a sami bibliotekarze przyznają, że dzięki nim *placówka została zauważona w lokalnej społeczności. (...) pracownicy biblioteki dotarli do nowych odbiorców – osób, które nie miały pojęcia o istnieniu biblioteki* (Domaradzka, 2015).

Oryginalnym podejściem do promocji czytelnictwa wyróżniła się Biblioteka Publiczna im. Ryszarda Kincla w Raciborzu, która przygotowała ofertę dla męskich pasjonatów piłki nożnej. W projekcie realizowanym w ramach NPC wyjaśnienie motywu i celu podjętych działań brzmi: *Ze względu na wyniki badań czytelnictwa w Polsce wskazujące na to, że mężczyźni czytają mniej niż kobiety – Biblioteka z Raciborza zdecydowała się na nieoczywiste partnerstwo z klubem piłkarskim Unia Racibórz. Przynależą do niego osoby w każdym wieku, od 7 lat aż do grupy seniorskiej. Bibliotekarze przeprowadzili z piłkarzami serię działań opartych na angażowaniu chłopców i mężczyzn w wydarzenia odbywające się na terenie biblioteki oraz zachęcające do czytelnictwa* (BLISKO – Dobrze..., 2024).

W efekcie podjętych aktywności biblioteka nie tylko została zauważona i doceniona przez nową grupę potencjalnych użytkowników, ale też w samej bibliotece powstał „dział męski”, w którym obecnie można znaleźć książki sportowe, biografie i książki motywacyjne. Dodatkowo nagrywany jest podcast „Czytam w klubie” z młodymi sportowcami, podczas którego opowiadają o czytanych aktualnie książkach, oraz powstał „Klub Ojca”.

Raciborską księżnicą od lat kieruje Małgorzata Szczygielska uhonorowana w 2010 r. Srebrną Odznaką Honorową za Zasługi dla Województwa Śląskiego oraz w 2012 r. odznaką Zasłużony dla Kultury Polskiej przyznawaną przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wraz ze swoim zespołem dba o to, by oferta instytucji, którą zarządza była atrakcyjna dla różnych grup wiekowych i społecznych. Stąd uczestnictwo biblioteki w licznych projektach adresowanych do dzieci i młodzieży („Cała Polska czyta dzieciom”, „Mała książka – wielki człowiek”, „Od przedszkola do książkowego mola”, „Noc z Andersenem”, „Urodziny Kubusia Puchatka”, „Polski Da Vinci – życie Juliana Ochorowicza”, „Stacja Młodych – #młodzież czyta” itd.); do różnych grup wiekowych („Zakręcenie w czasie. Bo literatura może czegoś nauczyć”, „Pozytywnie zaBOOKowani – Potęga baśni – mity i legendy jako tworzywo fantastyki i literatury grozy”), ale też dla seniorów (kurs komputerowy, warsztaty zdrowia, trening pamięci, joga dla kręgosłupa, kursy językowe) czy osób z niepełnosprawnościami (dogoterapia, hipoterapia, nauka pływania, wycieczki, wakacyjne zajęcia animacyjne). Przy bibliotece działają liczne kluby, organizowane są spotkania autorskie, warsztaty, wystawy i konkursy (w tym Konkurs Gwary Śląskiej).

Mówiąc o projektach czytelniczych, należy pamiętać, że czytanie i dostęp do literatury nie zawsze jest czymś oczywistym i łatwym. W przeszłości istniały grupy praktycznie wykluczone z oferty bibliotek, takie jak osoby z różnymi niepełnosprawnościami, zagrożone ubóstwem czy imigranci nieznający języka. Środowisko osób z dysfunkcją wzroku korzystało głównie z oferty biblioteki dla niewidomych. Cyfrowe technologie i pojawienie się audiobooków znacznie ułatwiło dostęp do literatury między innymi osobom z tego środowiska. Współczesne biblioteki dbają, by również osoby, które z różnych przyczyn mają trudności w korzystaniu z tradycyjnej formy literatury znalazły swoje miejsce w bibliotekach, by nie czuły się pod tym względem wykluczone.

Przykładem tego typu działań jest Miejska Biblioteka Publiczna im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie kierowana przez Andrzeja Kuźmińskiego, laureata Konkursu Wielkopolski Bibliotekarz Roku 2023 r. Bibliotekarze z Leszna w jednym z ostatnich projektów promującym czytelnictwo realizowanym w ramach NPRC nawiązali współpracę z wieloma partnerami reprezentującymi różne grupy osób z niepełnosprawnościami i wykluczonych społecznie. I tak w ramach współpracy ze Stowarzyszeniem Pomocy Osobom Niesłyszących stworzono „miganki”, czyli bajki dla dzieci niesłyszących i niedosłyszących, które były odczytywane przez aktorkę teatru miejskiego i tłumaczone symultanicznie na język migowy. Całość została nagrana, przekazana szkołom i zamieszczona w internecie. Dla osób z dysfunkcją wzroku zorganizowano we współpracy z Polskim Związkiem Niewidomych (oddział w Lesznie) i Domem Pieśni koncert pod batutą niewidomego dyrygenta. Podczas wydarzenia zaprezentowano udogodnienia, którymi dysponuje biblioteka, takie jak tyflościeżki i tyflomapy oraz oznaczenia w języku Braille’a. Projekt objął również powiększenie zbiorów literackich o audiobooki, synchrobooki i czytanki. Z kolei w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Nasz Dom Nasz Świat, dla podopiecznych stowarzyszenia, którymi są osoby z niepełnosprawnościami intelektualnymi przeprowadzono lekcję biblioteczną oraz zorganizowano festiwal filmowy „Integracja Ty i Ja”. Pamiętając również o osobach z grup defaworyzowanych, zagrożonych ubóstwem, bibliotekarze z Leszna nawiązali współpracę z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie, Stowarzyszeniem „ECHO” i Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Poznaniu i wspólnymi siłami zorganizowano między innymi półkolonie czytelnicze dla dzieci w wieku 6–9 lat i warsztaty podnoszące kompetencje w zakresie czytania ze zrozumieniem i logicznego myślenia. Ciekawym pomysłem było stworzenie Bajkowożu, czyli małej biblioteki na kółkach – pojazdu edukacyjno-terapeutycznego z książką w roli głównej.

Mobilne formy promocji czytelnictwa zasługują na większą uwagę, dlatego wrócimy do tego tematu w dalszej części artykułu. W tym miejscu warto wspomnieć o wyjątkowych działaniach MBP w Lesznie nie tylko na polu czytelnictwa, ale też muzyki, szczególnie jazzu. Biblioteka rozpoczęła w 2022 r. organizowanie profesjonalnego archiwum polskiego jazzu. W tym celu pozyskuje, gromadzi i archiwizuje kolekcje osób prywatnych, współpracuje także z instytucjami kultury w Polsce i Europie. Aktywność na tym polu uzupełniają działania edukacyjne w formie wykładów, warsztatów, prezentacji, spotkań dotyczących historii jazzu w Polsce i na świecie, wystawy, panele dyskusyjne, prelekcje, pokazy filmowe i koncerty. Muzyka rozbrzmiewa w murach biblioteki przy wielu okazjach stając się pomostem, który łączy wszystkich.

Na niwie literackiej MBP odgrywa istotną rolę poprzez współorganizowanie od 1994 roku Ogólnopolskiego Konkursu Literackiego im. Stanisława Grochowiaka. Finały konkursu są wielkim świętem literatury, zaś finaliści otrzymują nagrody finansowe.

Promocja czytelnictwa, kultury, edukacja i jednocześnie integracja społeczna to wartości, które przyświecają również projektom „mobilnej biblioteki”. Biblioteka to nie tylko miejsce, do którego można przyjść, ale bywa też tak, że biblioteka wychodzi z murów budynku, by trafić ze swoją ofertą do najdalszych krańców regionu. Przejawem takiej działalności są mobilne biblioteki, a jeden z przykładów reprezentuje Gminna Biblioteka Publiczna w Kobylnicy. Położona w pobliżu Słupska, w odległości kilkunastu kilometrów od Morza Bałtyckiego wieś Kobylnica może pochwalić się prężnie działającą biblioteką z trzema filiami (w Kwakowie, Sycewicach i Wrzącej). Kierującą nią dyrektor Renata Sztabnik zdobyła tytuł Pomorskiego Bibliotekarza Roku 2020 za działania, szczególnie w okresie pandemii, na rzecz biblioteki i jej czytelników oraz środowiska lokalnego i bibliotekarskiego. Doceniono m.in. *orga-*

nizację warsztatów książki niezwyklej dla dzieci, e-spotkania z najpoczytniejszymi krajowymi autorami, projekt biblioterapii dla seniorów czy Biblioteczny Klub Maluszka. Uwzględniono także wdrożenie internetowych form działalności biblioteki w czasie epidemii i kwarantanny, w trakcie których GBP w Kobylnicy stale pozostawała w kontakcie z czytelnikami, przygotowując dla nich zabawy i zgadywanki w przestrzeni wirtualnej (Czerny-Marecka, 2021).

Biblioteka często gości na łamach lokalnych mediów. Dzięki nim propagowane są różne aktywności i wydarzenia biblioteczne, jak spotkania autorskie, projekty czytelnicze, wydarzenia artystyczne i literackie czy nowości w ofercie czytelniczej. Jedno z przedsięwzięć biblioteki jest szczególnie warte uwagi – mobilna biblioteka. Składają się na nią dwie inicjatywy. Jedną stanowi usługa „Książka do domu”: *Osoby, które z różnych powodów nie są w stanie o własnych siłach przyjść do biblioteki, mogą zamówić książki i wizytę bibliotekarza przez telefon. Usługa działa na terenie Kobylnicy, Kwakowa, Sycewic i Wrzącej w godzinach otwarcia placówek* (Książka do domu, 2024). Drugim pomysłem, który spotkał się z bardzo przychylnym odbiorem społecznym jest bibliobus docierający do najdalszych zakątków gminy Kobylnica. Kursy do 19 miejscowości gminnych, w których nie ma filii bibliotecznych, wykonywane są w pierwszy i trzeci tydzień miesiąca, w poniedziałki, środy i piątki według ustalonego harmonogramu. Jak twierdzi dyrektorka biblioteki projekt okazał się prawdziwym hitem: *Bibliobus sprawdził się w praktyce, ludzie dzwonią, pytają, czy na pewno przyjedziemy z książkami. Zainteresowanie jest spore* (Daleko od szosy, 2024).

Bibliobus to nie tylko wyjście z biblioteką „w teren”, ale również poszerzenie oferty kulturalnej i dotarcie z nią do miejsc zazwyczaj jej pozbawionych. Bibliotekarze w ramach projektu „Book Truck – Weekendowa Biblioteka Animacji” łączą ofertę biblioteki na kółkach z mobilnym punktem animacji, warsztatów i spotkań. Biblioteka jako pierwsza w regionie (i całej Polsce północnej) realizuje tego typu pomysł. W 2023 r. biblioteka otrzymała specjalną nagrodę w konkursie Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich „Mistrz Promocji Czytelnictwa 2023” w kategorii „Biblioteka z miejscowości do 5000 mieszkańców”. Oferta biblioteczna skierowana jest do użytkowników w różnym wieku i z różnych środowisk społecznych. Kluby dyskusyjne, warsztaty, cykle spotkań z mieszkańcami przyczyniają się do wzmocnienia kulturotwórczej roli biblioteki.

Wśród bibliotek z małych miejscowości swoją mobilnością wyróżnia się też Gminna Biblioteka Publiczna w Kijewie Królewskim. Ta położona w rejonie kujawsko-pomorskim placówka wykazuje szczególną aktywność na niwie promocji czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży. Mimo że ograniczona przestrzeń, w jakiej mieści się księżnica (90 m²), nie daje wielkich możliwości do organizowania dużych wydarzeń, nie stanowi to żadnej przeszkody. Dyrektor Anna Piotrowska wyjaśnia: *Jeżeli rozmiary biblioteki próbują w jakikolwiek sposób nas ograniczyć – to po prostu intensywniej pracują nasze szare komórki* (Piotrowska, 2023, s. 42). Bibliotekarki z Kijewa starają się zaktywizować także czytelników z pobliskich miejscowości. W tym celu jeżdżą do placówek z ościennych wiosek z zajęciami promującymi akcje czytelnicze (np. w ramach programu „Czytanie daje moc”). Podczas organizowania spotkań autorskich czy innych wydarzeń kulturalnych, dzięki kontaktom z władzami gminy, są w stanie przygotować odpowiednie pomieszczenie, salę wiejską oraz transport dla dzieci ze wszystkich gminnych placówek oświatowych. Część oferty kulturalnej dostępna jest w wersji online dzięki wykorzystaniu takich narzędzi jak formularze Google, Genially i Wordwall.

Mimo ograniczeń lokalowych, biblioteka organizuje wiele imprez, których celem jest przyciągnięcie najmłodszych czytelników, przekonanie ich, że warto czytać, że czytanie może być doskonałą zabawą:

Przyciągamy dzieciaki do biblioteki obchodami świąt nietypowych, np. Dnia Dinozaura czy Dnia Czekolady; escape roomami, krótkimi zabawami czy zajęciami na czas egzaminów ósmoklasisty. Planując wydarzenia na miejscu, spoglądamy na pomieszczenia biblioteczne oczami dziecka, które jest ciekawe i chciałoby zobaczyć, co znajduje się za regałami z książkami dla dorosłych lub za zamkniętymi drzwiami. W trakcie zabaw oddajemy całą bibliotekę do dyspozycji dzieci, które nie tylko mogą, ale i wręcz muszą zajrzeć w różne zakamarki, ponieważ są tam ukryte potrzebne przedmioty lub wskazówki do zadań (Piotrowska, 2023, s. 42).

Ciężka praca bibliotekarzy owocuje dobrymi statystykami czytelnictwa i tym, że w świadomości młodych czytelników zapisane zostają dobre skojarzenia związane z biblioteką, a przede wszystkim z lekturą, co może ułatwić wyrobienie nawyku czytania i sięgania po wartościową książkę. A. Piotrowska podkreśla, że *trzeba być bibliotekarzem odważnym i otwartym, dostrzegającym w potencjalnych ograniczeniach możliwości. Nie wolno też traktować księżnicy, w której się pracuje, jak sanktuarium, w którym na pierwszym miejscu są równo poukładane książki na regałach. Wszak w bibliotece najważniejszy jest czytelnik!* (Piotrowska, 2023, s. 42).

Ciekawy pomysł na dotarcie do jak największej liczby mieszkańców ma także Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Pleszew. Personel biblioteki w ramach usługi „Biblioteka w drodze” dociera do różnych placówek na terenach wiejskich gminy Pleszew, oferując zajęcia o tematyce literacko-plastycznej, często z elementami teatralnymi. Ich scenariusz i przebieg jest zawsze dostosowywany do wieku i potrzeb uczestników. Artystyczno-teatralne inklinacje biblioteki owocują tym, że w murach biblioteki goszczą grupy teatralne z różnych zakątków Polski. Organizowane są widowiska dla grup szkolnych bądź przedszkolnych. Prowadzony jest także teatrzyk kukiełkowy, który stanowi nie tylko dobrą zabawę, ale rozbudza kreatywność, uczy pracy z tekstem i radzenia sobie z tremą. Osoby o szczególnych potrzebach mogą liczyć na ułatwiony dostęp do informacji (teksty łatwe do czytania, filmy w języku migowym itp.) i np. na usługę „Rowerowy kurier”, w ramach której personel biblioteki dostarcza książki i odbiera je od mieszkańców Pleszewa, którzy mają trudności z samodzielnym dotarciem do biblioteki. Siedzibą biblioteki od 2018 r. jest zrewitalizowany budynek dawnego dworca przy ul. Kolejowej. To miejsce, które wyróżnia połączenie nowoczesnych elementów z tradycją.

Biblioteki, usytuowane w zabytkowych i odrestaurowanych budynkach lub nowoczesnych, wyróżniających się ciekawą architekturą, przyciągają zainteresowanie turystów, a tym samym wspierają atrakcyjność turystyczną regionu. Budynek dawnego dworca, położony przy torach kolejowych, podobnie jak bardzo różnorodna i wieloaspektowa oferta czytelnicza i animacyjna znajdującej się w nim biblioteki jest tego dobrym przykładem.

Biblioteką od 2021 r. kieruje była dziennikarka Zuzanna Musielak-Rybak, która obejmując tę funkcję zaktualizowała personel do jeszcze lepszego rozpoznania potrzeb lokalnych społeczności. W tym celu *bibliotekarki wyruszyły więc w miasto, pytać mieszkańców, jakie mają oczekiwania od biblioteki, na jakie spotkania by przyszli, co chcieliby tu robić poza wypożyczaniem książek. Przeprowadzono też ankietę wśród czytelników. Jej wyniki stały się inspiracją do działania* (Kuczyńska, 2022). W opinii dyrektor biblioteka powinna stać się tzw. trzecim miejscem, obok domu i pracy, w którym można czuć się jak u siebie. Z. Musielak-Rybak podkreśla: *Jesteśmy otwarci na wszelkie pomysły, wystawy, prezentacje, spotkania, nie tylko spektakularne. Mówi: Mam w bibliotece grono fantastycznych ludzi, mogą na nich polegać i odwrotnie* (Kuczyńska, 2022). Dzięki zaangażowaniu całego zespołu możliwa jest realizacja imponującej rozmachem oferty kulturalnej.

Biblioteka bierze udział w wielu ogólnobibliotecznych projektach czytelniczych jak „Cała Polska czyta dzieciom” czy „Mała książka – wielki człowiek”. Tworzy też własne, jak „Magiczny świat kamishibai” (czyli japoński teatr ilustracji) czy „Klub malucha Lokomotywa” albo konkursy czytelnicze. Do najmłodszych użytkowników skierowane są m.in. „Stacja smyka – sensoryka”, inicjatywa promująca wykorzystywanie elementów integracji sensorycznej podczas spotkań dzieci z literaturą, lekcje biblioteczne czy uroczyste pasowanie na czytelników biblioteki. Prowadzone są też zajęcia biblioterapeutyczne (biblioteka ma filię szpitalną w Powiatowym Centrum Medycznym w Pleszewie). Nie brakuje różnego typu warsztatów, wydarzeń plenerowych i przede wszystkim ciekawych spotkań autorskich. Do pleszewskiej biblioteki tylko w tym roku zawiąły tak znane nazwiska jak: Katarzyna Grochola, Marcin Mordka, Filip Springer, Maria Peszek, Michał Koterski, Marta Abramowicz, Adam Wajrak i wielu innych autorów, artystów, podróżników, naukowców, profesjonalistów w swoich dziedzinach. Podobny charakter ma projekt „Kawiarnia literacka”, który został pomyślany jako wakacyjny cykl spotkań w przestrzeni miejskiej. Biblioteka we współpracy z Pubem Piwnica, zaprasza do ogródka na pleszewskim rynku na spotkania z lokalnymi twórcami. Mieszkańcy spędzają czas przy kawie czy lampce wina, słuchając, a często także włączając się w rozmowy o literaturze i kulturze. Warto też wspomnieć o pomysle stworzenia przestrzeni dla kobiet – „Stacja Kobieta”, w której uczestniczki mogą wymienić się doświadczeniami, a także uzyskać wsparcie. Przy bibliotece działają liczne kluby tematyczne i grupy zainteresowań. Wystawy, kwesty, akcje społeczne (m.in. WOŚP), szkolenia, kursy sprawiają, że biblioteka jest rozpoznawalna, ceniona i przyciąga uwagę społeczności lokalnej, stając się jej żywą i inspirującą częścią.

Inkluzywność i budowanie więzi

Wielokrotnie zwracaliśmy uwagę, jak istotnym wyzwaniem dla bibliotek są integracja i budowanie więzi społecznych. O niektórych działaniach w tym zakresie wspomniano przy okazji relacji dotyczących projektów promujących czytelnictwo. W tym miejscu pragniemy skupić się właśnie na aktywnościach integracyjnych. Warto na wstępie podkreślić, że wiele projektów realizowanych przez biblioteki publiczne możliwe jest dzięki wsparciu utworzonej w 2008 r. Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego (FRSI). Działania finansowane są przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności (PAFW), jedną z największych organizacji grantodawczych działających w Polsce, o kapitale żelaznym wynoszącym ponad 250 mln dolarów. Pierwszym zadaniem FRSI była realizacja ogólnopolskiego Programu Rozwoju Bibliotek (PRB) – wspólnego przedsięwzięcia PAFW i Fundacji Billa i Melindy Gatesów w ramach międzynarodowej inicjatywy „Global Libraries”. PRB wspiera biblioteki publiczne w pełnieniu roli lokalnych centrów aktywności społecznej, pomaga organizacjom społecznym oraz lokalnym liderkom we wdrażaniu nowych technologii w działaniach społecznie użytecznych. W ramach PRB w 2012 r. powstał leaderski program LABiB. Obecnie pod tą nazwą kryje się zarówno portal społecznościowy dla bibliotekarzy, jak i sieć bibliotekarzy, pasjonatów, aktywnych innowatorów, kreatywnych działaczy. Środowiskowy charakter mają także działania wspieranej przez FRSI „Grupy InicJaTyWy”, zrzeszającej dyrektorki i dyrektorów bibliotek publicznych. Wiele osób z kadry zarządzającej, o których wspominamy w niniejszym artykule należy do grona członków i aktywnych działaczy „Grupy InicJaTyWy”.

FRSI wychodząc naprzeciw potrzebom chwili, współfinansowała programy mające na celu integrację społeczności polskiej i imigranckiej z Ukrainy („Biblioteka dla wszystkich. Różni. Równi. Ważni”, realizowany w partnerstwie z Save the Children International, „Biblioteka dla wszystkich. Nowa przygoda”, „Biblioteka dla wszystkich. Moje miejsce”) oraz działania biblioteczne na rzecz integracji i włączania osób z doświadczeniem migracji i uchodźstwa w Europie – projekt „Libri” (współfinansowany

ze środków Unii Europejskiej w ramach Funduszu Azylu, Migracji i Integracji 2021–2027). Cele inkluzywne przyświecają także projektowi „Książki bez granic” (Books without Borders) współrealizowanemu przez FRIS. Biblioteki uczestniczące w projekcie podejmują działania na rzecz wspierania osób dorosłych z niepełnoprównościami, które powodują trudności w czytaniu książek, a także osób czytających w drugim, obcym dla siebie języku (w szczególności migrantów).

Kolejny projekt „na czasie” to „Biblioteki dla klimatu”. Działania bibliotek beneficjentów projektu nakierowane są na budowanie silnych i odpornych na kryzysy społeczności lokalnych, rozwijanie świadomości klimatycznej i promowanie najsukuteczniejszych działań proklimatycznych.

Ten skrótowy „katalog” projektów nakierowanych na działania bibliotek publicznych nie daje obrazu całości, ale stanowi punkt odniesienia opisywanych przez nas wybranych aktywności przykładowych bibliotek. Wiele z tych aktywności opiera się właśnie na dofinansowaniu z FRIS, choć nie brakuje bibliotek szukających także innych źródeł finansowania, innych programów lub instytucjonalnych czy prywatnych sponsorów.

Biblioteki z powodzeniem prowadzą działalność integracyjną i włączającą szczególnie w odniesieniu do grup społecznych wymagających wsparcia i pomocy. Mamy tu na myśli głównie projekty skierowane do seniorów, osób z niepełnosprawnościami, ale też obcokrajowców czy innych mniejszości społecznych.

W obliczu wojny na Ukrainie i masowej emigracji do Polski biblioteki uruchomiły szereg programów społeczno-edukacyjnych. Temu służył współfinansowany przez FRIS program „Biblioteka dla wszystkich”. Partycypowało w nim 60 bibliotek, w tym Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Jarocin, która zrealizowała projekt „Biblioteka dla wszystkich. Różni. Równi. Ważni”. Bibliotekarze zaaranżowali szereg wydarzeń umożliwiających dzieciom i młodzieży zarówno z Ukrainy, jak i z Polski wspólną naukę, zabawę i nawiązywanie relacji. Biblioteka w Jarocinie wydaje się być instytucją, dla której aktywność na polu integracji i budowania wsparcia społecznego odgrywa szczególną rolę. Przykładem są projekty adresowane do starszych użytkowników, w tym rozbudowany projekt „Senior Plus”, będący połączeniem uniwersytetu trzeciego wieku, klubu seniora, biblioteki i gabinetu rehabilitacyjnego. Oferuje on seniorom zarówno zajęcia edukacyjne i rozwojowe (nauka obsługi komputera, kurs angielskiego, warsztaty kulinarne czy rękodzielnicze), jak i trening dla ciała (gimnastyka, basen, kręgle, kijki).

Walcząc z uprzedzeniami i krzywdzącymi stereotypami bibliotekarze jarocińscy włączają się w ogólnopolską akcję „[Żywa Biblioteka](#)”^{1,2}. Podczas największego w mieście wydarzenia – festiwalu muzycznego „Jarocin” organizują spotkania z „Żywymi Książkami”, czyli osobami reprezentującymi środowiska często dyskryminowane, wykluczane i traktowane stereotypowo. *Różnica polega na tym, że książkami są tu ludzie, a zamiast czytania jest rozmowa. Chętny przychodzi do Żywej Biblioteki, rejestruje się i dostaje kartę biblioteczną. Następnie zapoznaje się z katalogiem dostępnych tytułów Żywych Książek – ludzi reprezentujących grupy, z którymi związane są stereotypy i uprzedzenia. Wybór Żywych Książek jest odpowiedzią na aktualne potrzeby danej społeczności i opiera się na lokalnym kontekście* – wyjaśnia dyrektor Agnieszka Borkiewicz (Jodełka, 2023).

¹ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 24.11.2024 r.

² „Żywa Biblioteka” to międzynarodowy ruch promujący prawa człowieka i dialog społeczny. Od 2007 roku jest obecny w Polsce.

Na pytanie czym są owe „książki”, dyrektor podaje przykłady: Amazonka, Artysta, Ateista, Biseksualista, Były uzależniony, Były więzień, Ciemnoskóry Polak, Gej, Ksiądz katolicki, Nawrócony katolik, Ojciec wielodzietnej rodziny, Osoba współzależniona, Policjantki, Rodzice Rewolucji (rodzice dziewczynki z zespołem Downa), Trzeźwiejący alkoholik, Ukrainka, Joginka. Łącznie było 37 wypożyczeń, których dokonały 53 osoby.

A. Borkiewicz kieruje biblioteką od 2009 r. W bieżącym roku otrzymała odznakę honorową „Za zasługi dla województwa wielkopolskiego”, a w szczególności za *pasję kreowania pięknej przestrzeni na kontakt czytelnika z książką* (Sokowicz, 2024). Jarocińska księżnica cieszy się wyjątkowym wsparciem lokalnej społeczności, czego pięknym świadectwem była przeprowadzka w 2019 r. do nowego gmachu – Kamienicy pod Ratuszem – nazwanej z inicjatywy mieszkańców „Kamienicą Kultury”. Księgozbiór przeniesiono dosłownie rękami czytelników, którzy utworzyli szpaler, przekazując kolejne tomy księgozbioru „z ręki do ręki”.

Nowa, wygodna dla użytkownika przestrzeń biblioteczna, a przede wszystkim przyjazna atmosfera przyciągają mieszkańców w różnym wieku. Bogata jest również oferta zajęć dla dzieci i młodzieży. Obok projektów promujących czytelnictwo, które stanowią „kręgosłup” działalności społecznej każdej biblioteki, są także różne zajęcia warsztatowe (malarstwo, plastyka, muzyka, rękodzieło, gry i zabawy). Pomysłowość i pracowitość personelu robią imponujące wrażenie. Dzięki nowym pomieszczeniom biblioteka udostępnia miejsce na organizację różnego typu warsztatów. Szczególną popularnością cieszą się warsztaty rękodzielnicze (plecenia wianków, robienia świec czy mydeł itp.) Przy bibliotece działają także Regionalne Izby Pamięci, kluby dyskusyjne, czytelnicze i seniora oraz Punkt Informacji Turystycznej.

Bibliotekarze jarocińscy wspierają działalność lokalnych NGOów w ramach Centrum Wsparcia Projektowego. Liczne spotkania autorskie i szkolenia z aktywizacji zawodowej nie wyczerpują bogatego wachlarza propozycji, z którymi biblioteka wychodzi do swoich użytkowników. Biblioteka ma także własną aplikację mobilną, pozwalającą poznawać lokalne legendy i tradycje. Dzięki swojej aktywności i profesjonalizmowi biblioteka w Jarocinie była finalistką wielu konkursów i zdobywała nagrody branżowe (np. w Rankingu Bibliotek w 2017 r. zajęła I miejsce).

Podobną aktywność na niwie przeciwdziałania wykluczeniom społecznym (w tym cyfrowym) wykazuje Gminna Biblioteka Publiczna w Miedzianej Górze. Niewielka instytucja, kierowana przez pasjonatkę bibliotekarstwa Agnieszkę Opalę, stanowi jedyne centrum kultury w gminie oraz wyróżnia się działalnością w całym regionie kieleckim. Dowodzą tego między innymi wyróżnienie od SBP za najciekawsze wydarzenie w ramach „Tygodnia Bibliotek” w 2024 r. czy otrzymane rok wcześniej wyróżnienie w rankingu „Biblioteka Roku 2023”. W ofercie biblioteki wyróżniają się projekty adresowane do seniorów, ale też do kobiet, które poświęcając się macierzyństwu, mają problem z powrotem do aktywności zawodowej. Starsi użytkownicy biblioteki otrzymali wsparcie w postaci projektu „Miedzianogórcy seniorzy na 6.0”. Jego głównym celem była aktywizacja osób w wieku 60+, poprawa sprawności umysłowej, fizycznej i funkcjonowania pamięci poprzez różne formy aktywności edukacyjnej i ruchowej. W ramach projektu zaplanowane i zorganizowane zostały *warsztaty pamięciowe, warsztaty rękodzieła, szkolenie z nowoczesnych technologii, wyjazd do Teatru w Kielcach, wyjazd do Filharmonii Świętokrzyskiej, gimnastyka usprawniająca, warsztaty taneczne, aktywny senior i na uroczyste zakończenie projektu wyjazd do Skansenu Cisownik* (Miedzianogórcy seniorzy na 6.0, 2023).

Obecnie bibliotekarki z Miedzianej Góry realizują kolejny „senioralny” projekt „Kompetentni cyfrowo – mobilni zawodowo (2024–2025)” proponując cykl szkoleń z kompetencji cyfrowych i obsługi cyfrowych urządzeń, ale też autoprezentacji w sieci i grafiki komputerowej. Przewidziano również wyjazd edukacyjny do Muzeum Powstania Warszawskiego.

Godny wspomnienia jest też zrealizowany w 2021 roku projekt „Mamy Górą”, sfinansowany w ramach konkursu Fundacji BGK „Skrzydła dla Mamy”. U podstaw organizowanych zajęć i warsztatów leżała potrzeba wsparcia kobiet–mam w odbudowaniu i wzmocnieniu pewności siebie, odkryciu swojego potencjału i zdobyciu nowych umiejętności niezbędnych w skutecznym poszukiwaniu zatrudnienia. Temu celowi służyły warsztaty psychologiczne i coachingowe z zakresu budowania własnych zasobów psychicznych, umiejętności komunikacyjnych, społecznych, użytkowania nowych mediów, marketingu i sprzedaży, a także kursy zawodowe (kelterski, fotograficzny, komputerowy). Opinie uczestniczek jednoznacznie potwierdzają zasadność i potencjał tego typu działań: *Odkrywamy nasze mocne strony, talenty, o których byśmy nie pomyślały, że mogą mieć jakąś wartość podczas ubiegania się o pracę lub w codziennym życiu; Dowiedziałyśmy się, że w każdej z nas jest duży potencjał i nasza pewność siebie bardziej wzrosła. Jest to motywacja dla nas do powrotu na zawodową ścieżkę. Uczymy się, jak zaprezentować własne umiejętności* (Mamy GÓRĄ!, 2021).

Bibliotekarki z Miedzianej Góry wychodząc naprzeciw potrzebom środowiska lokalnego, realizują wiele działań związanych z historią i tradycją regionu. Nie sposób wymienić wszystkich, ale warto wspomnieć chociażby o tegorocznej akcji Wielkoformatowej Gry Planszowej „TO JEST NAPAD! Na tropie Powstania Styczniowego” w ramach projektu #ZrywKuWolności! – śladami Powstania Styczniowego na Kielecczyźnie 160 lat później, która miała swoją premierę 9 czerwca 2024 r. podczas Festiwalu Kuchni Powstańczej. Jest to część szerszej zakrojonych działań związanych z projektem „Kielecczyzna pamięta! – obchody 160. rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego”, realizowanych w ramach Programu Dotacyjnego Biura Programu Niepodległa „Powstanie Styczniowe 1863–1864”. Podobny historyczno-patriotyczny charakter miał też projekt „Miedzianogórski Tydzień dla Niepodległej” (2022), włączający mieszkańców gminy Miedziana Góra i sąsiednich miejscowości w działania zwiększające wiedzę na temat odzyskania i odbudowy państwowości na terenie dzisiejszego województwa świętokrzyskiego.

Historia stanowić może źródło budowania lokalnej tożsamości i umacniania więzi międzypokoleniowych, co też wpisuje się w poczet działań inkluzywnych i włączających. Podobną rolę odgrywa kulturowanie lokalnej tradycji i folkloru. Temu służył między innymi projekt „Rozpowszechnianie kultury i tradycji ludowej regionu świętokrzyskiego” „Programu Wsparcia Szychta” Fundacji Kaganek. Jak przyznają organizatorzy: *Włączenie do działań projektowych doświadczonych w tradycję i kulturę regionu mieszkańców naszej gminy było doskonałym czasem na przekazanie wiedzy i doświadczenia młodemu pokoleniu. Seniorzy, członkowie Kół Gospodyń Wiejskich, Kluby Seniora stali się najlepszymi nauczycielami dla dzieci i młodzieży uczestniczących w warsztatach oraz spotkaniach organizowanych w ramach projektu* (Z kulturą i tradycją, 2023).

Kolejną biblioteką, która na pierwszym miejscu stawia współpracę, poważnie traktuje swoją rolę w integracji środowiska i wyjściu naprzeciw społecznym oczekiwaniom jest Książnica Beskidzka. Instytucją oraz jej 17 filiami kieruje od 2022 r. Łucja Ruchała. Obejmując funkcję dyrektora, powiedziała: *Moja wizja biblioteki to nowoczesne centrum informacji, edukacji i kultury, chroniące lokalne dziedzic-*

two historyczne i kulturowe, upowszechniające czytelnictwo i otwarte dla wszystkich, wykorzystujące nowe technologie informatyczne. Miejsce, które wybiorą mieszkańcy dla rozwoju swoich zainteresowań edukacyjnych, kulturalnych i społecznych. Miejsce otwarte na współpracę z środowiskiem. (...) U podstaw mojej koncepcji leży szeroko rozumiana współpraca zarówno z instytucjami kultury, organizacjami działającymi na rzecz kultury, środowiskiem akademickim i lokalnym biznesem oraz właściwa komunikacja, tak wewnątrz, jak i na zewnątrz biblioteki (Ruchała, 2021). Realizując powyższe cele, biblioteka stała się gościnnym miejscem dla wszystkich, miejscem, które nie tylko edukuje i rozwija, ale też łączy i daje wytchnienie od codziennych trosk. Filmik promujący instytucję głosi: *Stąd zawsze wyjdiesz z czymś więcej, niż wszedłeś (...) będziesz chciał tu wrócić* (Ruchała, 2021).

Warta podkreślenia jest współpraca Książnicy Beskidzkiej z Bielskim Centrum Psychiatrii i Stowarzyszeniem Felicitas Kreacja Rzeczywistości, której efektem są między innymi warsztaty terapii zajęciowej oraz inne wydarzenia związane z wspieraniem zdrowia psychicznego. Wyrazem troski bielskich bibliotekarzy o użytkowników ze szczególnymi potrzebami są zarówno szkolenia dla personelu, jak i projekty skierowane bezpośrednio do tych grup społecznych, jak: Dyskusyjny Klub Książki dla osób niewidomych i niedowidzących, Klub Filmowy „Iluzjon Homera” prezentujący filmy z audiodeskrypcją, konkursy czytelnice dla osób niewidomych, organizowane wspólnie z Polskim Związkiem Niewidomych, „Dni Integracji” czy adresowane do starszych czytelników warsztaty komputerowe, szkolenia (taneczne, fotograficzne itp.), wykłady, akcje w rodzaju „Dzieci Seniorom, Seniorzy Dzieciom” (wspólne spędzanie czasu starszych i młodszych) lub celebrowanie Dni Seniora. Zazwyczaj biblioteki adresują swoją ofertę do zróżnicowanych środowisk, ale czasem ta działalność jest profilowana pod kątem wybranych grup społecznych czy wiekowych. Są biblioteki, które specjalizują się w ofercie dla dzieci i młodzieży, a jeszcze inne realizują projekty skierowane przede wszystkim do dorosłych lub seniorów. Do pierwszej grupy należy Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. W.S. Reymonta w Wieruszowie, która od 2020 r. zrealizowała (realizuje) 6 projektów adresowanych do młodych ludzi w wieku 13–19 lat. Biblioteką (z 4 filiami) kieruje dyrektor Natalia Wolko-Stempniewicz, niezwykle aktywna i kreatywna osoba, która może poszczycić się wieloma udanymi projektami, a wśród nich szczególnie bliskie jej sercu są projekty skierowane do młodzieży realizowane dzięki grantom z Programu Równych Szans. Dyrektor przyznaje, że praca z młodzieżą bywa dużym wyzwaniem i wymaga dyspozycyjności, zaangażowania i doświadczenia. Efekty są za to imponujące. *Dzięki projektowi „Muralki” na jednej z zewnętrznych ścian biblioteki powstał mural przedstawiający Małego Księcia. Uczestnicy projektu sami zaprojektowali i pod okiem doświadczonej malarki mural wykonali. Miło było patrzeć na ich zaangażowanie w działanie i radość, gdy po kilku dniach trudnej pracy było widać piękny efekt końcowy*³.

W Projekcie „Retromaniacy” młodzi ludzie poznali tajniki pracy dziennikarskiej, a także zgłębili technikę fotograficzną: cyjanotypię. *Końcowa wystawa zdjęć zrobionych tą techniką pozwoliła mieszkańcom zobaczyć swoje miasto z innej perspektywy, a młodym ludziom odkryć w sobie odwagę do pójścia własną drogą*⁴. Obecnie biblioteka realizuje projekt „Świeżo malowani”, w ramach którego młodzież odwiedza muzea, uczestniczy w warsztatach malarskich i plenerze, prowadzonych przez dorosłych artystów z Wieruszowa. Finałem projektu będzie wernisaż prac zaprezentowany mieszkańcom miasteczka. Ciekawym projektem była też „Młoda Moda”: *Był to roczny projekt, gdzie uczestnicy mieli okazję nauczyć się szyć i projektować ubrania. Poznali też znaną projektantkę mody – Gosię Baczyńską, do której pojechaliśmy z wizytą do Warszawy. Dla uczestników było to niezapomniane przeżycie. Finałem projektu był pokaz mody na wieruszowskim Rynku, który młodzież sama zorganizowała*

³ Wolko-Stempniewicz, N. (2024). Korespondencja prywatna.

⁴ Tamże.

świetnie się przy tym bawiąc. Każdy z projektów dawał młodym ludziom wiele swobody i możliwości rozwoju. Uczyli się w nich konkretnych rzeczy: takich jak szycie, fotografia, projektowanie murali, gotowanie itp. oraz szlifowali swoje umiejętności pracy w grupie, planowania działań, radzenia sobie w nowych sytuacjach czy przełamania wstydu, żeby zaprezentować przed mieszkańcami swój projekt modowy⁵.

Warto też wspomnieć o projekcie kulinarnym „Ziołowe love”, który zakładał wspólne gotowanie w jednej z filii biblioteki posiadającej dobrze wyposażoną kuchnię. Młodzież sama planowała, robiła zakupy i wybierała przepisy. Na zakończenie projektu powstała książka z przepisami młodzieży, którą rozdawano podczas festynu sołeckiego, co spotkało się z bardzo przychylną reakcją mieszkańców.

Program „Równać Szanse” oferuje także szkolenia dla młodzieży, która chce zostać liderami w swoim środowisku. W 2024 r. dwie uczestniczki z Wieruszowa zakwalifikowały się na Szkolenie Młodzieżowych Liderów, ukończyły je i jedna z nich prowadzi w tej chwili własny projekt „Młodzieżowa północ-ka”, na który pozyskała dofinansowanie z dedykowanego grantu. W każdym z tych projektów brało udział 14–18 młodych osób.

W ocenie dyrekcji biblioteki tym, co przyciąga młodzież jest *otwarta i wspierająca atmosfera w bibliotece, a także to, że oddaliśmy im sprawczość*. Młodzież traktowana jest tutaj podmiotowo, a bibliotekarze potrafią wsłuchać się w jej potrzeby i oczekiwania. *Kto decyduje, jaki jest temat projektu? – Młodzież! Kto decyduje, na co wydajemy pieniądze? – Młodzież! Kto decyduje, jak będzie wyglądał finał – także młodzież. Żeby nie było tak prosto, młodzież musi także ten projekt zorganizować: zrobić zakupy, rozdzielić zadania, powiesić obrazy, namalować mural, wywołać zdjęcia, zaprojektować katalog. A my po prostu patrzymy, jak działają i pomagamy, gdy emocje rosną i wydaje się, że sytuacja nie ma wyjścia. Zawsze po prostu dla nich jesteśmy. Oczywiście musimy także rozliczać te wszystkie projekty. Ale radość z rozwoju młodzieży w naszej bibliotece jest ogromna*⁶.

To oczywiście jedynie mały wycinek aktywności biblioteki w Wieruszowie. W jej ofercie nie brakuje projektów czytelniczych, zajęć edukacyjnych, rozwojowych, warsztatowych, konkursów, wystaw, spotkań autorskich. W 2018 r., z okazji 650-lecia miasta Wieruszowa oraz 100-lecia odzyskania niepodległości, pod egidą biblioteki zrealizowano ciekawy projekt fotograficzny „650/2018 – mamy to!”. W ramach projektu wykonano 650 fotografii mieszkańców miasteczka i okolic. Całość zwieńczono wystawą w plenerze, z której każdy mieszkaniec uwieczniony na zdjęciu mógł zabrać swoje zdjęcie na pamiątkę. Biblioteka jest aktywna w mediach społecznościowych (Facebook, Instagram), co także sprzyja jej popularności i przyczynia się do integracji społecznej.

Wśród bibliotek dedykowanych najmłodszym czytelnikom szeroką aktywnością wyróżnia się Multimediałna Biblioteka dla Dzieci i Młodzieży nr XXXI przy ulicy Tynieckiej w Warszawie kierowana przez Aleksandrę Mostowską. Jest ona filią Biblioteki Publicznej im. Z. Łazarskiego w Dzielnicy Mokotów m.st. Warszawy. Biblioteka na Tynieckiej jest miejscem szczególnym dla rodzin z Mokotowa, lubianym i polecanym zarówno przez dzieci, jak i przez rodziców. Użytkownicy szczególnie doceniają przyjazną atmosferę tworzoną przez wszystkich pracowników biblioteki, szacunek do małego czytelnika i kompetencje, z jakimi jest obsługiwany. Personel biblioteki spełnia nawet najdziwniejsze książkowe marzenia, potrafi odnaleźć tytuł, który ma być np. opowieścią o bohaterach podróżujących w czasie,

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

ale... niezbyt magiczną. Księgozbiór imponuje bogatą ofertą od klasyki dziecięcej literatury po topowe wydawnictwa współczesne oraz tytuły w języku angielskim, niemieckim, ukraińskim, audiobooki, e-booki, czasopisma, komiksy, gry planszowe. Jak w wielu innych tego typu placówkach dla dzieci, także i tu organizowane są spotkania autorskie, lekcje biblioteczne, liczne warsztaty, konkursy, a nawet koncerty i seanse filmowe – biblioteka ma bowiem salkę kinową. W przestrzeni bibliotecznej odbywają się zebrania Polskiej Sekcji IBBY – Stowarzyszenia Przyjaciół Książki dla Młodych oraz gala konkursu Książka Roku. Bibliotekę wyróżnia dobra diagnoza potrzeb społeczności lokalnej i elastyczne dopasowywanie oferty.

Przejawia się to między innymi w animowaniu i współpracy ze społecznością lokalną oraz oddziaływaniem nie tylko na dzieci, ale także ich najbliższe otoczenie. Przykładem może być wolontariat na rzecz biblioteki i jej czytelników. Wolontariuszami mogą zostać rodziny, które chciałyby rozpocząć przygodę z wolontariatem rodzinnym, młodzież powyżej 13. roku życia, dorośli i seniorzy. Działalność wolontariacka pozwala na zyskanie dodatkowych punktów w szkole, a poprzez działanie na rzecz wspólnoty lokalnej pozwala poczuć się jej częścią, włączyć w jej życie i stać się jej ważnym i sprawnym ogniwem. Przestrzeń biblioteki zaaranżowana jest tak, by zachęcać do spędzania w niej wolnego czasu i do spotkań. Na parterze znajduje się wypożyczalnia i czytelnia dla najmłodszych dzieci, z podłogą wyściełaną wykładziną, gdzie wchodzi się bez butów i można bawić się bibliotecznymi pluszakami, na piętrze część dla dzieci nieco starszych, gdzie można wypożyczyć gry i multimedia.

Przed biblioteką otwarto „Czytelnię w ogrodzie”. Ustawione zostały tam skrzynki z warzywami i ziołami, które *pozwalają najmłodszym użytkownikom biblioteki bezpiecznie poznawać nowe zapachy i smaki* (Otwarta Plenerowa Czytelnia, 2024). Prócz wygodnej i atrakcyjnej przestrzeni, zachętą dla rodziców do spędzania wspólnie z dzieckiem czasu nad książką są Kluby Rodzica, które biblioteka organizuje ze Stowarzyszeniem Przymierza Rodzin. Klub Rodzica to przestrzeń na inspirację, wymianę doświadczeń, kawę i plotki, a także na interesujące warsztaty, ciekawe wykłady i prelekcje. W bliskim sąsiedztwie biblioteki znajduje się Wydział Konsularny Ambasady Ukrainy, który po wybuchu wojny na Ukrainie był oblegany przez tłumy uchodźców często z dziećmi.

Bibliotekarze w ramach pomocy uchodźcom i integracji środowiska ukraińskiego zorganizowali punkt nauki zdalnej dla dzieci z Ukrainy. Mogły z niego skorzystać dzieci mieszkające w Warszawie, ale chcące uczyć się zdalnie w ukraińskim systemie edukacji. Stanowisko do nauki zdalnej zostało wyposażone w tablet, klawiaturę, słuchawki z mikrofonem oraz dostęp do ksero, drukarki i do internetu. Integracji sprzyja również fakt, że w bibliotece są zatrudniani pracownicy pochodzenia ukraińskiego, a księgozbiór wzbogacają zbiory w języku ukraińskim. Zadbano również o ukraińską wersję językową instrukcji do gier planszowych. Biblioteka we współpracy z Legimi oraz Fundacją Powszechnego Czytania udostępniła czytelnikom bezpłatnie ebooki i audiobooki w języku ukraińskim. Za swoje zaangażowanie w działalność na rzecz książki, bibliotekarstwa i czytelnictwa biblioteka została uhonorowana w 2021 r. Nagrodą im. Kierbedziów.

W rejonach o bogatych tradycjach folklorystycznych biblioteki często pełnią funkcję centrów, w których kultywowana jest tradycja kultury ludowej oraz ma miejsce międzypokoleniowy przekaz lokalnych zwyczajów i tradycji. Ten rodzaj działalności jest szczególnie bliski bibliotekarzom z Brus. Na stronie Centrum Kultury i Biblioteki im. Jana Karnowskiego w Brusach jako jeden z celów wymienione jest *promowanie Brus – miejscowości o niezwykle ciekawej historii w punktach informacji turystycznej w Męcikale i w Chacie Kaszubskiej w Brusach-Jagliach* (O nas, 2024a). Ich przejawem są liczne warsz-

taty etnograficzno-artystyczne, głównie związane z działalnością Chaty Kaszubskiej, ale też współuczestnictwo w organizacji jarmarków i festiwali, w tym Międzynarodowego Festiwalu Folkloru „Kaszubskie Spotkania z Folklorem Świata”, który od wielu lat przyciąga na Ziemię Kaszubską artystów ludowych z całego świata. Ten profil działalności CKiB został doceniony przez Marszałka Województwa Pomorskiego, który w 2023 r. przyznał instytucji wyróżnienie za zasługi dla rozwoju turystyki w regionie. Międzynarodowy Festiwal Folkloru „Kaszubskie Spotkania z Folklorem Świata w Brusach” uznano za wydarzenie roku, a nagrodę z rąk marszałka Mieczysława Struka odebrała Anna Orlikowska, dyrektor Centrum Kultury i Biblioteki w Brusach.

Zaangażowanie biblioteki w promocję kultury regionu znalazło odzwierciedlenie w jej nazwie. Obok biblioteki głównej strukturę organizacyjną centrum tworzą filie biblioteczne w Leśnie, Męcikalach, Małych Chełmach oraz Chata Kaszubska (czyli muzeum regionalne) w Brusach-Jagliach. W budynku biblioteki funkcjonuje Kino za Rogiem – powstałe w ramach ogólnopolskiego projektu promującego małe, kameralne kina w mniejszych miejscowościach zazwyczaj usytuowane przy różnych instytucjach kultury. Centrum zarządza doświadczony bibliotekarz, dyrektor Anna Orlikowska, aktywna członkini Stowarzyszenia Dyrektorek i Dyrektorów Bibliotek Publicznych InicjaTyWy oraz Programu Liderskiego Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

Na stronie informującej o CKiB można przeczytać: *Ideą naszego Centrum jest stworzenie przyjaznego miejsca, które odwiedza się z przyjemnością, po to, by spotkać się z przyjaciółmi, by miło spędzić [czas] czy uczestniczyć w wydarzeniu kulturalnym. Chcemy uświadomić użytkownikom, że działalność współczesnego Centrum wykracza poza tradycyjne formy spędzania wolnego czasu* (O nas, 2024a). Szeroka aktywność instytucji została ujęta w kilku zwięzłych zdaniach na stronie internetowej biblioteki – *Zainteresowania dzieci, młodzieży i dorosłych rozwijane są głównie poprzez bezpośrednią pracę w bibliotece, zespołach, kołach i sekcjach. Można rozwijać swoje zainteresowania w bardzo prężnie działających sekcjach zainteresowań: plastycznej, muzycznej, tanecznej, rytmicznej, teatralnej i filmowej oraz czytelniczej. Poza tym organizowane są różnego rodzaju warsztaty i kursy. Odrębnym celem działania jest promowanie Brus – miejscowości o niezwykle ciekawej historii w punktach informacji turystycznej w Męcikale i w Chacie Kaszubskiej w Brusach-Jagliach. Można skorzystać z czytelni, gdzie oprócz wyboru prasy i literatury fachowej można skorzystać z Internetu, zarówno na komputerze stacjonarnym, jak również przynosząc ze sobą laptop. Biblioteka posiada 22 stanowiska komputerowe dla użytkowników* (O nas, 2024a). Biblioteka kładzie duży nacisk na działania promujące czytelnictwo i wzmacniające rolę biblioteki jako „trzeciego miejsca”. Wśród nich warto wymienić projekt „Blisko Bruskiej Biblioteki”, który zakłada m.in. diagnozę potrzeb mieszkańców oraz działania rozwijające partnerstwa międzybiblioteczne (finansowanie z Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa). Oferta kulturalna biblioteki to także koncerty zapraszanych artystów, profesjonalnych muzyków i zespołów oraz uczestników zajęć muzyczno-wokalnych (pianino, gitara, skrzypce, akordeon, wokal) prezentowane w ramach cyklu „Remanenty kulturalne”. Ofertę uzupełniają warsztaty taneczne, plastyczne, gry (szachy), konkursy i wystawy oraz kluby dyskusyjne i spotkania autorskie, a także liczne zajęcia dla dzieci. Wszystko to sprawia, że biblioteka tętni życiem i przyciąga użytkowników.

Integracja społeczna jest szczególnie istotna w środowiskach wielokulturowych i mimo że Polska nie jest, jak to miało miejsce w przeszłości, krajem kilku narodów, od lat obserwujemy ciągły napływ emigrantów i imigrantów. Nie uszło to uwadze także bibliotekarzy, którzy w swoich bibliotekach wychodzą naprzeciw potrzebom lokalnej społeczności zróżnicowanej kulturowo. Znamienny przykład może stanowić Gminna Biblioteka Publiczna w Raszynie kierowana od 2006 r. przez Magdalenę Golec. Raszyn to

miasteczko położone w bliskim sąsiedztwie stolicy, która stała się azylem dla wielu grup etnicznych szukających pracy i lepszego życia. W ciągu ostatnich stu lat miejscowości położone na terenie dzisiejszej gminy Raszyn przeobraziły się z tradycyjnych wsi w nowoczesną „globalną wioskę”. Przed II wojną światową tereny te zamieszkałe były głównie przez rolników oraz mniejszość żydowską i niemiecką. Po wojnie pustkę po dawnych mieszkańcach, którzy zginęli, zostali wysiedleni lub wyjechali z Raszyna zaczęli wypełniać migranci z innych części Polski, którzy przyjeżdżali do Warszawy w poszukiwaniu pracy oraz przybyli w tym samym celu obcokrajowcy. Wśród napływowych mieszkańców największe grupy stanowią Białorusini, Chińczycy, Hindusi, Nepalczycy, Turcy, Wietnamczycy oraz Ukraińcy. Prowadzą oni wiele lokali usługowych, sklepów i innych firm w samej gminie. O „zakorzenieniu” niektórych grup świadczy chociażby fakt budowania własnych miejsc kultu jak świątynia sikhijaska Gurdwara Singh Sabha. W tym pełnym sprzeczności i różnorodności środowisku budowanie wspólnoty stanowi spore wyzwanie. Jednym z pomysłów biblioteki była realizacja we współpracy z lokalną społecznością i organizacją pozarządową projektu [Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej](#) (CATL).

Projekt skupia wiele bibliotek, ale w przypadku Raszyna odgrywa wyjątkową rolę. CATL to sieć archiwów społecznych, rozwijanych najczęściej przy bibliotekach gminnych, której celem jest ratowanie lokalnych zasobów dziedzictwa historycznego. Sieć powstała dzięki inicjatywie Ośrodka KARTA i wsparciu Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w ramach Programu Rozwoju Bibliotek. Raszynska biblioteka przystąpiła do niego w 2013 r. zachęcając mieszkańców do przynoszenia do biblioteki w celu cyfrowego utrwalenia pamiątek dotyczących przeszłości własnej rodziny lub gminy Raszyn. Bibliotekarze gromadzili, skanując i rejestrując w bazie, zdjęcia, dokumenty, zapisy pamięci, relacje, listy. Od lutego 2015 r. biblioteka w partnerstwie z Ośrodkiem KARTA rozpoczęła realizację projektu „Osadzanie pamięci”. Oba projekty mają na celu budowanie poczucia wspólnoty mieszkańców Raszyna. Jak napisał w 2015 r. Łukasz Żywulski opiekujący się raszynskim CATL: *Celem była integracja społeczności różnych kultur i narodowości zamieszkujących gminę Raszyn oraz zebranie zapisów pamięci takich jak wspomnienia i fotografie. W ramach projektu odbyły się w bibliotece warsztaty i spotkania dla wszystkich grup wiekowych, projekcja filmu oraz przedstawienie teatralne. Jesienią 2015 r. w „Kwartalniku Historycznym KARTA” oraz w wietnamskim czasopiśmie „Phuong Dong” ukaże się tekst poświęcony radiostacji raszynskiej i jej międzynarodowemu znaczeniu. W tym samym czasie została otwarta wystawa starych fotografii ofiarowanych bibliotece przez mieszkańców gminy* (Cyfrowe Archiwum..., 2025).

W 2019 r. biblioteka została uhonorowana Nagrodą im. Kierbedziów w kategorii „Działalność wielokulturowa”, przyznawaną przez Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy. W 2022 r. biblioteka otrzymała wyróżnienie w konkursie Centrum Archiwistyki Społecznej „Odkryj swoje archiwum” za tekst *Tadeusz Jaworski: chemik, wynalazca, plantator i społecznik* autorstwa Dagny Kruszewskiej-Mach – obecnej opiekunki Cyfrowego Archiwum Tradycji Lokalnej przy GBP w Raszynie. Projekt CATL w Raszynie spełnia rolę więziotwórczą. Biblioteka staje się przestrzenią, gdzie można poznać inne osoby zamieszkujące w okolicy i dzieląc się wspomnieniami oraz artefaktami przeszłości pracować nad stworzeniem uwspólnionej pamięci zbiorowej, która pozwala na poczucie, że jest się u siebie, na odnalezienie się w nieraz chaotycznej i dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości. Pozwala połączyć stare z nowym, przybyszów z rodowitymi mieszkańcami, obcych, odmiennych kulturowo ze swojakami, wielką historię z historią rodziny czy jednostki. CATL odpowiada na specyficzne potrzeby seniorów – stwarza przestrzeń do refleksji nad przemijaniem oraz pozostawieniem po sobie śladu. Pozwala na wnoszenie wkładu we wspólnotę, dzielenie się doświadczeniami, poczucie bycia pożytecznym, kontakt z przedstawicielami różnych pokoleń, bycie wśród ludzi o podobnych zainteresowaniach.

Najistotniejszym efektem działalności biblioteki raszyńskiej jest to, że jako instytucja zaufania publicznego stała się realnym powiernikiem osobistych historii, depozytariuszem najdroższych pamiątek i pamięci zbiorowej mieszkańców, a przez to także lustrem, w którym przegląda się społeczność – oglądając zasoby archiwum, wystawy tworzone z wykorzystaniem zasobów, korzystając z multimediów z nagraniami opowiadających o swoim życiu mieszkańców i czynnikiem, który aktywizuje użytkowników biblioteki. Użytkownik, czytelnik, wolontariusz – osoby zaangażowane w życie biblioteki stają się dla bibliotekarzy partnerami współtworzącymi zasób biblioteki, osobami, które nie tylko biorą, ale też mogą dać swój czas, pomysł i życzliwość.

Cyfrowe uczestnictwo, cyfrowe kompetencje, społeczeństwo wiedzy

Doceniając społeczną i kulturotwórczą rolę bibliotek, należy również pamiętać, że biblioteka jest miejscem zdobywania wiedzy i informacji. Ważne jest, by oferta bibliotek zapewniała swoim użytkownikom wsparcie w docieraniu do źródeł wiedzy rzetelnej i pewnej. Biblioteki powinny wspomagać rozwój umiejętności informatycznych (korzystania z urządzeń, programów i aplikacji, bezpiecznego używania technologii cyfrowych) oraz wspierać w rozwijaniu kompetencji informacyjnych (umiejętności wyszukiwania, selekcji i krytycznej oceny informacji, umiejętności komunikowania się na odległość). Na płaszczyźnie efektywnego zmniejszania nierówności społecznych w zakresie wykluczenia cyfrowego rola bibliotek jest nie do przecenienia. Tym bardziej, że statystyki pokazują, jak wiele pozostaje do zrobienia. Według danych Ministerstwa Cyfryzacji w 2021 r. *niemal 16 milionów (57%) mieszkańców Polski w wieku 16–74 lata nie posiadało choćby podstawowych kompetencji cyfrowych, podczas gdy wśród seniorów (65–74 lata) aż dziewięć osób na dziesięć; co piąty mieszkaniec Polski w wieku 16–74 posiadał ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe w 2021 r., podczas gdy średnio miał je co czwarty Europejczyk; (...); w 2021 r. aż 78% pierwotnie wykluczonych cyfrowo stanowili seniorzy, czyli osoby powyżej 60 roku życia* (Kompetencje cyfrowe, 2020).

Biblioteki ze swoim potencjałem wpisują się doskonale w realizację planu poprawy kompetencji informatycznych i informacyjnych społeczeństwa. Działania podejmowane na tym polu obejmują różne grupy wiekowe. Wspomniano już o zajęciach organizowanych w bibliotekach z zakresu obsługi komputera, programowania czy robotyki dla najmłodszych, ale prowadzone są także zajęcia dla tych najbardziej wykluczonych cyfrowo, czyli seniorów. Uczestnicy zajęć dla seniorów wśród korzyści wymieniają: *nabywanie umiejętności ułatwiających codzienne życie, możliwość wyjścia z domu i spotkania się z ludźmi, pozytywna zmiana w postrzeganiu siebie samego, dzięki umiejętnościom zdobytym na szkoleniu załatwianie spraw bez wychodzenia z domu, np. opłaty, zakupy, pisanie i drukowanie potrzebnych dokumentów do urzędów, zdobywanie potrzebnych informacji, np. o rozkładzie autobusów i lekarzach specjalistach* itp. (Łotys, 2010). Zajęcia komputerowe dla seniorów na stałe zagościły w ofercie wielu bibliotek. Są to zazwyczaj kursy mające na celu nauczenie podstaw obsługi komputera oraz urządzeń mobilnych (telefony, tablety), a także bezpiecznego poruszania się po sieci, obsługi poczty elektronicznej, używania komunikatorów do kontaktów z rodziną czy znajomymi. Lista bibliotek oferujących podobne kursy jest długa i wiele przykładów zostało już podanych wyżej. Zazwyczaj są to inicjatywy własne bibliotek, ale nierzadko takie kursy organizowane są w ramach projektów lub programów razem z zewnętrznymi partnerami – samorządami lub organizacjami pozarządowymi. Takim przykładem angażowania się bibliotek w działania miasta w zakresie polityki senioralnej jest Warszawa. W ramach programu „e-Senior” (edukacja cyfrowa dla seniorów) organizowane są kursy komputerowe na poziomie podstawowym, średniozaawansowanym oraz kursy tematyczne. Za realizację projektu w latach 2022–2024 odpowiadają organizacje społeczne (Stowarzyszenie Kreatywni 50+

oraz Fundacja NIKA). Urząd Miasta Stołecznego jest też inicjatorem powstania „Punktów Cyfrowego Wsparcia”, w których w wyznaczonych dniach i godzinach dyżurujące osoby pomagają seniorom w oswojeniu nowych technologii. Wiele z tych punktów jest zlokalizowanych w warszawskich bibliotekach publicznych.

Ciekawą inicjatywę łączącą rozwój kompetencji cyfrowych ze wspieraniem starszych osób w dbaniu o zdrowie psychiczne realizuje Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Bogatyni im. Polskich Noblistów. W ramach „Akademii umysłu dla seniora” prowadzone są zajęcia wykorzystujące programy komputerowe do profilaktyki zdrowotnej, mającej na celu zapobieganie utracie pamięci (trening pamięci).

Biblioteka w Bogatyni proponuje seniorom również uczestnictwo w kursie „ABC komputera i internetu dla seniora”, w którym, oprócz bezpłatnych zajęć z podstaw obsługi komputera i internetu uczestnicy otrzymują materiały edukacyjne, dostarczone w ramach współpracy przez Fundację Digital Poland. Podobne założenia przyświecają „Akademii umysłu dla seniora” organizowanej np. w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Galla Anonima w Głogowie czy Miejsko-Gminnej Bibliotece Publicznej w Polkowicach.

Rozwój kompetencji cyfrowych seniorów realizowany jest także poprzez różne projekty związane z cyfryzacją procesów i materiałów bibliotecznych. Doskonałym przykładem jest projekt wdrożony w Bibliotece Śląskiej w Katowicach. W 2007 r. dzięki finansowemu wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Mecenat 2007”, w Bibliotece Śląskiej powstała [Społeczna Pracownia Digitalizacji \(SPD\)](#), czyli wielofunkcyjna pracownia skanowania i przetwarzania zbiorów, realizująca zadania na rzecz Śląskiej Biblioteki Cyfrowej (ŚBC). Istotą projektu było zaangażowanie w jego realizację wolontariuszy, ze szczególnym uwzględnieniem seniorów. Podjęto m.in. współpracę z Uniwersytetem Trzeciego Wieku UŚ, którego słuchacze, przy wsparciu etatowych pracowników SPD, skanują książki i dokonują obróbki graficznej zasobu cyfrowego. Od 2013 r. Społeczna Pracownia Digitalizacji funkcjonuje w ramach Instytutu Mediów Cyfrowych „Digitarium”. W roku 2023 zespół SPD tworzyło 15 wolontariuszy i 3 pracowników Biblioteki Śląskiej (Szudeja, 2023). Celem działań SPD jest nie tylko wzbogacanie zasobu ŚBC, ale także zapobieganie cyfrowemu wykluczeniu osób starszych, wzmacnianie kompetencji i rozwijanie umiejętności cyfrowych. Wartością dodaną jest angażowanie uczestników w działania prospołeczne i możliwość realizowania się w trudno dostępnych sferach życia społecznego. W ramach integracji społecznej, tworzenia dobrej atmosfery oraz docenienia pracy wolontariuszy, przy SPD powstał tzw. „Klub Stutysięczny”, do którego dołącza każda osoba, która wykonała ponad sto tysięcy skanów na rzecz Śląskiej Biblioteki Cyfrowej. Organizowane są uroczyste spotkania związane z przyznaniem tytułu „stutysięcznika”. Stanowią one doskonałą okazję do integracji i wspólnego świętowania.

Działania realizowane przez Społeczną Pracownię Digitalizacji BŚ były wielokrotnie wyróżniane i nagradzane. W 2011 r. SPD została uznana za jedną z siedmiu europejskich „Example of excellence” w zakresie edukacji medialnej na European Congresson E-Inclusion. W tym samym roku SPD została wyróżniona w konkursie „Dojrzałość w sieci” w zakresie edukacji cyfrowej osób 50+ oraz zdobyła pierwszą nagrodę „Wolontariusz Roku” w regionalnej edycji konkursu „Barwy Wolontariatu” (uzyskała wyróżnienie w edycji krajowej tego konkursu).

Sukces Społecznej Pracowni Digitalizacji Biblioteki Śląskiej stał się inspiracją dla innych bibliotek. W 2009 r. podobna pracownia powstała w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Słupsku, jako wsparcie

dla Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej. Dzięki uruchomieniu pracowni znacznie poszerzył się krąg twórców zasobu BBC. Włączono i zaktywizowano grupy, które dotychczas nie miały możliwości uczestnictwa w procesie digitalizacji, a także rozszerzono działania edukacyjne skierowane do studentów i uczniów, w zakresie wykorzystania nowoczesnych metod ochrony oraz prezentacji zbiorów (praktyki, warsztaty, lekcje). Jeden z uczestników stwierdził: *To, co robimy, jest podobne do tego, co w średniowieczu robili mnisi przepisujący księgi, tylko że my jesteśmy miliony razy wydajniejsi. (...) Podoba mi się stwierdzenie, że księga nie może być więzieniem dla zawartych w niej myśli. My te myśli uwalniamy i udostępniamy szerszemu gronu* (Baranowski, 2009). Podobnie jak jej śląski pierwowzór, SPD w Słupsku była wielokrotnie nagradzana, m.in. tytułem Samorządowego Lidera Zarządzania 2011 w kategorii kultura. W konkursie zorganizowanym przez Związek Miast Polskich – Miasto Słupsk otrzymało I miejsce za projekt Społeczna Pracownia Digitalizacji oraz tytuł Lider wśród Liderów.

W zakresie zwiększania kompetencji cyfrowych seniorów warto wymienić projekt „Digitalizacja – Skanowanie bez tajemnic dla warszawskich seniorów” prowadzony przez Fundację NIKA, a zrealizowany w kooperacji z Mazowiecką Biblioteką Cyfrową (MBC). W 2023 r. zorganizowano sześć szkoleń z zakresu digitalizacji i obróbki graficznej fotografii, które odbyły się w pracowni digitalizacji MBC. Seniorzy oraz uczestniczący w szkoleniach bibliotekarze z bibliotek dzielnicowych mieli możliwość zapoznania się z pracami prowadzonymi w MBC, sprzętem wykorzystywanym do przenoszenia zasobów papierowych do wersji cyfrowej, a także obserwowania, jakie materiały są skanowane w regionalnej bibliotece cyfrowej, poznając jednocześnie złożoność tego procesu. Szkolenia okazały się cenne nie tylko dla seniorów, ale też dla bibliotekarzy, którzy oprócz poznania procesu digitalizacji, mieli okazję podnieść swoje kompetencje w zakresie prowadzenia szkoleń dla seniorów.

Wśród bibliotecznych zadań istotne miejsce zajmuje organizowanie dostępu do wiedzy i rzetelnej (sprawdzonej) informacji. Bibliotekarze posiadając odpowiednie umiejętności i kompetencje w zakresie zarządzania informacją i organizowania dostępu do zasobów informacyjnych, mogą być nie tylko pośrednikami dostępu czy przewodnikami, ale także aktywnymi twórcami rzetelnej wiedzy. Przejawem tego rodzaju działalności w środowisku bibliotek jest angażowanie się w zwiększanie zasobów oraz wzmacnianie wiarygodności popularnego, sieciowego kompendium wiedzy, czyli Wikipedii. Wspólne działania bibliotek i Wikipedii wydają się być czymś naturalnym, gdyż jak określiła to IFLA w dokumencie [WikiLibrary Manifesto](#) – biblioteki i Wikimedia są to dwie siostrzane organizacje, które mają wspólny cel: dzielenie się informacjami i wiedzą. Obydwa podmioty wspierają stosowanie zasad FAIR (darmowych, otwartych, dostępnych, nadających się do ponownego wykorzystania) danych. To, co łączy biblioteki i ruch Wikimedia to także fakt, że oba środowiska rozwijają umiejętności korzystania z danych w transformacji cyfrowej na trzech etapach: dane, informacja i wiedza. Ruch Wikimedia od dawna przyciąga liczne grono bibliotekarzy. Ich zaangażowanie najczęściej skupia się wokół idei tworzenia i upowszechniania wiedzy o regionie. Przykładem jest realizacja projektu edukacyjnego „Śląsk Cieszyński w Wikipedii”. Projekt został opracowany z myślą o popularyzacji wiedzy na temat regionu, języka i kultury Śląska Cieszyńskiego, i w przekonaniu, że Wikipedia, jako największa na świecie encyklopedia, powinna zawierać odpowiednio opracowane informacje o tym ważnym dziedzictwie lokalnym. W projekcie postawiono na zaangażowanie młodzieży w tworzenie i uzupełnianie treści o regionie, zachęcając jednocześnie do odkrywania swoich korzeni oraz doskonalenia umiejętności językowych. Projekt, którego głównymi realizatorami były cieszyńskie szkoły, był wspierany przez biblioteki, m.in. Książnicę Cieszyńską i Bibliotekę Miejską w Cieszynie. Z kolei podczas wakacji 2022 i 2023 Gminna Biblioteka Publiczna w Kadzidle, a w 2024 r. Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. ks. W. Skierkowskiego w Myszyńcu zaangażowały się w realizację działań pod nazwą „Wi-

kipedia na Kurpiowszczyźnie”. Istotą projektu jest *tworzenie, poprawa i uzupełnianie haseł związanych z regionem kurpiowskim oraz wzbogacenie Wikimedia Commons o zdjęcia z regionu* (Wikipedia na Kurpiowszczyźnie, 2024).

Kwestia obecności bibliografii regionalnej w Wikipedii, możliwości, ale i wyzwania z tym związane, często są tematem dyskusji na spotkaniach pracowników bibliotek zaangażowanych w tworzenie bibliografii regionalnych. Jedno z nich miało miejsce w 2020 r. w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie. Odbył się wówczas wykład i edyton (wspólne tworzenie artykułów w Wikipedii) dla bibliotekarzy pt. *Wiki(m)pedia i jej projekty. Narzędzia i inspiracje wikipediowe dla bibliografa-edytora* (Wikipedia w pracy bibliografa, 2020).

Inną formą współpracy i wkładu bibliotek w rozwój zasobów Wikipedii jest wiki-rezydencja. Wikipedysta-rezydent to osoba zaangażowana w projekty Wikimedia, która współpracuje z instytucjami kultury, takimi jak galerie, biblioteki, archiwa i muzea (GLAM), lub instytucjami edukacyjnymi. Zazwyczaj osoba ta otrzymuje wynagrodzenie od instytucji, z którą współpracuje. Głównym zadaniem wiki-rezydenta jest dbanie o to, by kolekcje danej instytucji były dokładnie i rzetelnie opisane w Wikipedii. Przykładem realizacji takiej współpracy jest wspomniana już Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego. Pod koniec 2018 r. biblioteka rozpoczęła współpracę ze Stowarzyszeniem Wikimedia Polska w ramach inicjatywy GLAM-Wiki. Głównym celem projektu było udostępnienie zasobów graficznych Mazowieckiej Biblioteki Cyfrowej redaktorom Wikipedii. Projektem kieruje Grzegorz Gogacz, pracownik Mazowieckiej Biblioteki Cyfrowej (MBC) i wikipedysta-rezydent. Jak podkreślają realizatorzy projektu: *Dzięki współpracy Mazowieckiej Biblioteki Cyfrowej ze Stowarzyszeniem Wikimedia Polska w ramach przedstawianego projektu znacznie wzrosła popularność wykorzystanych grafik. (...) Wikipedia jest na pierwszym miejscu spośród stron zewnętrznych odsyłających do materiałów zamieszczonych w Mazowieckiej Bibliotece Cyfrowej. Przedstawione działania to początek, owocnie zapowiadającej się współpracy, której efektem będzie popularyzacja wiedzy o XIX wiecznej Warszawie, jej mieszkańcach, obyczajach, życiu kulturalnym, politycznym czy architekturze i budownictwie* (Współpraca Biblioteki..., 2019). W 2023 r. biblioteka zaangażowała się również w próbę bicia rekordu Guinnessa – najdłuższe wspólne edytowanie Wikipedii na świecie. Z okazji 22. urodzin Wikipedii, w dniu 26 września 2023 r., wolontariusze działający na rzecz Wikipedii i Wikimediów spotkali się w bibliotece na Koszykowej i nieprzerwanie pisali, poprawiali i uzupełniali hasła Wikipedii przez 100(!) godzin. Motywem przewodnim wydarzenia i prowadzonych prac było „Dzieństwo Polski”.

Kolejnym przykładem działania, które z powodzeniem angażuje bibliotekarzy na niwie publikowania rzetelnej wiedzy jest akcja #1lib1ref (1 bibliotekarz 1 przypis). Akcja o międzynarodowym zasięgu w polskich bibliotekach obecna jest od 2018 r. W styczniu tego roku w Bibliotece „Przystanek Książka” w Warszawie odbyło się pierwsze spotkanie, podczas którego dodawano przypisy do artykułów w Wikipedii, tym samym zwiększając ich wiarygodność. Światowa kampania #1lib1ref odbywa się dwa razy w roku. W Polsce organizowane są dwie edycje. Wiosenne spotkania noszące nazwę „Wiosenne Porządki w Wikipedii”, zyskują dodatkowy kontekst, gdyż są połączone z Tygodniem Bibliotek i Dniem Bibliotekarza. Spotkania #1lib1ref w ramach Tygodnia Bibliotek stają się częstym elementem programu, stanowiąc przykład współpracy bibliotek na rzecz wolnego dostępu do wiedzy. Zazwyczaj spotkania obejmują warsztaty szkoleniowe, edytory, organizowane zarówno online, jak i stacjonarnie. W ostatniej edycji #1lib1ref zaangażowane były m.in. Wojewódzka Biblio-

teka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego z Lublina, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Woj. Mazowieckiego oraz Biblioteka Śląska.

Podsumowanie

Przedstawione przykłady różnorodnych aktywności bibliotek publicznych w żadnej mierze nie wyczerpują tematu. Można odnieść wrażenie, że im głębiej analizuje się działania tego środowiska, tym silniejsze staje się przekonanie, że mamy do czynienia z ogromem włożonej pracy, zaangażowania i profesjonalizmu. W efekcie podejmowanych działań nakierowanych na współpracę z różnymi instytucjami, stowarzyszeniami, osobami prywatnymi – całym lokalnym środowiskiem – biblioteka zyskuje nie tylko czytelników, ale także sojuszników. Oddziaływanie biblioteki wykracza daleko poza ramy instytucji, wchodzi w tkankę społeczną i kulturową, a użytkownik staje się nie tylko klientem, którego należy obsłużyć, ale także partnerem, z którym dzieli się wspólne doświadczenia.

Współczesne biblioteki publiczne ewoluowały w centra kultury, miejsca spotkań i nawiązywania relacji społecznych, miejsca, w których można nie tylko zdobyć wiedzę i wiarygodne, rzetelne informacje, ale też znaleźć wytchnienie i przyjazne, wspierające środowisko. Bibliotekarz nierzadko pełni rolę przewodnika zarówno w świecie literatury i wiedzy, jak i nowych mediów i cyfrowych technologii. Wydaje się, że tak widziana rola bibliotek publicznych przyczynia się do tego, że te instytucje nadal są i będą potrzebne. Rozwój nowych technologii zmienia świat i ludzi, rodzi nowe potrzeby, a biblioteki by istnieć, muszą na nie adekwatnie odpowiadać. Trudno przewidzieć, w którym kierunku podążą zmiany, ale na pewno jedną z istotnych kwestii pozostaje rozwój sztucznej inteligencji. Stoimy u progu kolejnych przemian i pozostaje nam wierzyć, że moc bibliotek nadal będzie z nimi.

Bibliografia:

1. BARANOWSKI, M. (2009). Słupska biblioteka werbuje ochotników do Społecznej Pracowni Digitalizacji. W: *GP24.pl* [online]. [Dostęp 08.10.2024]. Dostępny w: <https://gp24.pl/slupska-biblioteka-werbuje-ochotnikow-do-spoecznej-pracowni-digitalizacji-wideo/ar/4427315>.
2. Biblioteki publiczne przeżywają renesans. (2020). W: *Wiadomości.com* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://wiadomosci.com/biblioteki-publiczne-przezywaja-renesans>.
3. *BLISKO – Dobre Praktyki w bibliotece* [online]. (2024). Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://nprcz.pl/news/blisko-dobre-praktyki-w-bibliotece/>.
4. CZERNY-MARECKA, A. (2021). Tytuł Pomorskiego Bibliotekarza Roku 2020 zdobyła Renata Sztabnik z Kobylnicy. W: *GP24.pl* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://gp24.pl/tytul-pomorskiego-bibliotekarza-roku-2020-zdobyła-renata-sztabnik-z-kobylnicy/ar/c13-15808256>.
5. Daleko od szosy – nie dla bibliobusu. (2024). W: *K6 Info* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://info.kanal6.pl/2024/01/25/daleko-od-szosy-nie-dla-bibliobusu/>.
6. DOMARADZKA, B. (2015). Biblioteka to dobry adres – wywiad z Barbarą Cywińską. W: *Biblioteki.org* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://biblioteki.org/artykuly/biblioteka-to-dobry-adres-wywiad-z-barbara-cywinska/>.
7. JODEŁKA, J. (2023). Biblioteki niezwykle. JOK, festiwal i żywe książki. W: *Wielkopolska. Kultura od podstaw* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://kulturaopodstaw.pl/biblioteki-niezwykle-jok-festiwal-i-zywe-ksiazki-biblioteka-w-jarocinskim-osrodku-kultury/>.
8. *Kompetencje cyfrowe* [online]. (2020). Ministerstwo Cyfryzacji. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/kompetencje-cyfrowe>.
9. ŁOTYS, M. (2020). *Poradnik dla trenerów i organizatorów szkoleń komputerowych dla seniorów* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://for.org.pl/upload/File/FOR%20poleca/Poradnikdlatrenerowfwwopt.pdf>.

10. Książka do domu. (2024). W: *Gminna Biblioteka Publiczna w Kobylnicy* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://bibliotekakobylnica.pl/ksiazka-do-domu.html>.
11. KUCZYŃSKA, I. (2022). 365 dni Zuzanny Musielak-Rybak w bibliotece na dworcu. W: *IrenaKuczyńska.pl* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://irenakuczynska.pl/365-dni-zuzanny-musielak-rybak-w-bibliotece-na-dworcu>.
12. Mamy GÓRĄ! (2021). W: *Gminna Biblioteka Publiczna w Miedzianej Górze* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://biblioteka.miedziana-gora.pl/asp/mamy-gora!-2021,44,,1>.
13. Miedzianogórcy seniorzy na 6.0. (2023). W: *Gminna Biblioteka Publiczna w Miedzianej Górze* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://biblioteka.miedziana-gora.pl/asp/miedzianogorscy-seniorzy-na-60-2023,41,,1>.
14. O nas. (2024a). W: *Centrum Kultury i Biblioteka im. Jana Karnowskiego w Brusach* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://www.ckibbrusy.pl/ckib/o-nas>.
15. O nas. (2024b). W: *Gminna Biblioteka Publiczna w Raszynie* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://bibliotekaraszyn.pl/o-nas/>.
16. Otwarta Plenerowa Czytelnia. (2024). W: *Biblioteka Publiczna im. Zygmunta Łazarskiego w Dzielnicy Mokotów m.st. Warszawy* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://www.bpmokotow.waw.pl/bpmokotow/index.php/wez-udzial/nadchodzace-wydarzenia/830-otwarta-plenerowa-czytelnia/2024-09-27-00-00>.
17. PIOTROWSKA, A. (2023). Mała przestrzeń wielka kreatywność. *Biblioteka Publiczna*, nr 7–8, s. 42–43.
18. RUCHAŁA, Ł. (2021). *Program realizacji zadań w zakresie bieżącego funkcjonowania i rozwoju Książnicy Beskidzkiej w Bielsku-Białej w latach 2022–2027* [online]. Książnica Beskidzka. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: https://ksiaznica.bielsko.pl/wp-content/uploads/2022/06/Program-dzialalnia-KB_-2022-2027_skan.pdf.
19. SOKOWICZ, L. (2024). Dyrektorka biblioteki w Jarocinie, Agnieszka Borkiewicz zasłużona dla województwa wielkopolskiego. W: *Jarocinska.pl* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://jarocinska.pl/kultura/dyrektorka-biblioteki-w-jarocinie-agnieszka-borkiewicz-zasluzona-dla-wojewodztwa-wielkopolskiego-zdjecia/rp9bwfp3Jktxim7KtrdD>.
20. SZUDEJA, A. (2023). *Społeczna Pracownia Digitalizacji – sprawozdanie z działalności za okres grudzień 2022 – grudzień 2023* [online]. [Dostęp 08.10.2024]. Dostępny w: <https://www.slideshare.net/slideshow/spoeczna-pracownia-digitalizacji-sprawozdanie-z-dziaanoci-za-okres-grudzie-2022-grudzie-2023-aut-aleksandra-szudeja/264654204#2>.
21. Wikipedia na Kurpiowszczyźnie. (2024). W: *Wikipedia* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikipedia_na_Kurpiowszczy%C5%BAnie_2024.
22. Wikipedia w pracy bibliografa. (2020). W: *Konsorcjum bibliotek SOWA* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://konsorcjum.sowa.pl/2020/03/06/wikipedia-w-pracy-bibliografa/>.
23. Współpraca Biblioteki na Koszykowej ze Stowarzyszeniem Wikimedia Polska. (2019). W: *Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego* [online]. [Dostęp 10.10.2024]. Dostępny w: <https://www.koszykowa.pl/dla-czytelnikow/home/archiwum/18-komunikaty/4896-wspolpraca-biblioteki-na-koszykowej-ze-stowarzyszeniem-wikimedia-polska>.
24. Z kulturą i tradycją. (2023). W: *Gminna Biblioteka Publiczna w Miedzianej Górze* [online]. [Dostęp 09.10.2024]. Dostępny w: <https://biblioteka.miedziana-gora.pl/asp/z-kultura-i-tradycja-2023,76,,1>.